พระเจ้าน่าน

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ

เอกสารประกอบนิทรรศการ เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีการพิราลัย
ของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ๕ เมษายน ๒๕๖๑
โดย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน

คำนำ

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ พระเจ้านครน่าน เป็นเจ้าผู้ครองนครน่านซึ่งมีคุณูปการต่อเมืองน่านหลายประการ ทรงวางรากฐานการพัฒนาเมืองทั้งทางกายภาพไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนน สะพาน รวมไปถึงการศึกษาของประชาชนชาวน่าน ส่งเสริมการสาธารณสุข การไปรษณีย์โทรเลข ในขณะเดียวกันก็เป็นทหารและนักปกครองที่มีความสามารถ เป็นที่ชื่นชมนับถือจากเจ้านายและราษฎร รวมไปถึงคนต่างถิ่นที่ได้เดินทางมาเยือนเมืองน่านในขณะนั้น จากความเป็นเลิศในหลายด้านประกอบกับความจงรักภักดีที่มีต่อราชวงศ์จักรี ทำให้พระองค์ได้รับการสถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์เป็นพระเจ้านครเมืองน่าน

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๐๐ ปีแห่งการพิราลัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่านจึงได้จัดทำนิทรรศการ "พระเจ้าน่าน" เพื่อนำเสนอผลงานและสภาพบ้านเมืองในสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ หวังว่าเอกสารนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจใช้ศึกษาค้นคว้า สืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน
๕ เมษายน ๒๕๖๑

เอกสารประกอบนิทรรศการ
"พระเจ้าน่าน"
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ น่าน

เรียบเรียงโดย
ชลลดา สังวร
ภัณฑารักษ์ ชำนาญการ
ภาพประกอบ
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
หนังสือการปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
หนังสือนิราศหลวงพระบาง
นายอริย์ธัช นกงาม

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ เป็นโอรสของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ เจ้าผู้ครองนครเมืองน่านกับแม่เจ้าสุนันทา ประสูติเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๓๗๔ (จุลศักราช ๑๑๙๓ ตรงกับรัชกาลที่ ๓)

มีพี่น้องซึ่งเป็นโอรส–ธิดาของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ รวม ๓๐ คน จากชายาของของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ ๑๑ คน ประกอบด้วย

ชายาที่ ๑ แม่เจ้าสุนันทา มีบุตร–ธิดา ๖ คน ได้แก่

๑.๑. เจ้ามหาพรหม(เจ้าอุปราช)
๑.๒. เจ้าสุยะ (พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ)
๑.๓. เจ้าสาร
๑.๔. เจ้าบุญรังสี
๑.๕. เจ้านางหมอกแก้ว
๑.๖. เจ้านางคำติ๊บ

ชายาที่ ๒ แม่เจ้าขอดแก้ว มีบุตร-ธิดา ๒ คน ได้แก่

๒.๑. เจ้ามหาพรหม (เจ้ามหาพรหมสุรธาดา)

๒.๒. เจ้านางยอดมโนรา

ชายาที่ ๓ แม่เจ้าคำปิ๋ว ไม่มีบุตร-ธิดา

ชายาที่ ๔ แม่เจ้าบัวเขียว มีธิดา ๑ คน คือ เจ้านางคำปิ๋ว

ชายาที่ ๕ แม่เจ้าแว่น มีบุตร-ธิดา ๓ คน ได้แก่

๕.๑. เจ้านางแก้วไหลมา　　๕.๒. เจ้านางบุษบา

๕.๓. เจ้าบุญสวรรค์

ชายาที่ ๖ แม่เจ้าอัมรา มีบุตร-ธิดา ๒ คน ได้แก่

๖.๑. เจ้าฮ่วนเมืองอินทร์　　๖.๒. เจ้านางขันคำ

ชายาที่ ๗ แม่เจ้าบริกา มีบุตร-ธิดา ๘ คน ได้แก่

๗.๑. เจ้าบรม (เจ้าบุรีรัตน์)　　๗.๒. เจ้าบัวเลียว

๗.๓. เจ้าหยั่งคำเขียว　　๗.๔. เจ้าบัวลอง

๗.๕. เจ้าหมอกมุงเมือง　　๗.๖. เจ้าเรืองรังษี

๗.๗. เจ้านางคำเกี้ยว　　๗.๘. เจ้าสุทธนะ

ชายาที่ ๘ แม่เจ้าสุคนธา มีบุตร-ธิดา ๔ คน ได้แก่

๘.๑. เจ้าอนุรัศรังษี　　๘.๒. เจ้านางเกี๋ยงคำ

๘.๓. เจ้านางเหมย　　๘.๔. เจ้านางสาวดี

ชายาที่ ๙ แม่เจ้าบัวแว่น ไม่มีบุตร-ธิดา

ชายาที่ ๑๐ นางแก้ว มีบุตร-ธิดา ๒ คน ได้แก่

๑๐.๑. เจ้ามหาวงศ์　　๑๐.๒. เจ้านางป๊อก

ชายาที่ ๑๑ นางคำแปง มีบุตร-ธิดา ๒ คน ได้แก่

๑๑.๑. เจ้านท์　　๑๑.๒. เจ้านางแฝง

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ พระเจ้านครน่าน
ระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๓๔-๒๔๖๑

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ มีชายา ๗ คน ประกอบด้วย

ชายาที่ ๑ แม่เจ้ายอดหล้า มีบุตร-ธิดา รวม ๑๓ คน ได้แก่

๑.๑. เจ้าคำบุ ๑.๒. เจ้าคำเครื่อง

๑.๓. เจ้ายศ ๑.๔. เจ้านางอัมรา

๑.๕. เจ้าน้อยรัตน์(ภายหลังได้เป็นเจ้าราชวงศ์)

๑.๖. เจ้าน้อยบริยศ

๑.๗. เจ้านางบัวเขียว (ภายหลังสมรสกับเจ้าบุรีรัตน์(บรม))

๑.๘. อำมาตย์ตรีเจ้าบุรีรัตน์ (สุทธิสาร)

๑.๙. เจ้าราชภาติกวงษ์ (จันทรวงษ์)

๑.๑๐. เจ้าหนานบุญรังสี

๑.๑๑. เจ้าราชภาคินัย (น้องมหาวงษ์)

๑.๑๒. เจ้าราชดนัย (น้อยยอดฟ้า) ๑.๑๓. เจ้านางสมุท

ชายาที่ ๒ แม่เจ้าคำปลิว มีบุตร ๔ คนถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเด็ก

ชายาที่ ๓ แม่เจ้าจอมแฝง มีบุตร-ธิดา ๓ คน ได้แก่

๓.๑. แม่เจ้าบัวแว่น(ภายหลังสมรสกับเจ้าราชบุตร(เจ้าน้อยอนุรุทรังษี))

๓.๒. เจ้าแห้ว ๓.๓. เจ้าน้อยครุฑ

หม่อมศรีพรหมา กฤดากร
ธิดาของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ

ชายาที่ ๔ แม่เจ้าคำเกี้ยว มีธิดา ๒ คน ได้แก่

๔.๑. เจ้านางเกี๋ยงคำ ๔.๒. เจ้านางคำอ่าง

ชายาที่ ๕ แม่เจ้ายอดหล้า มีบุตร–ธิดา ๗ คน ได้แก่

๕.๑. เจ้านางเทพมาลา ๕.๒. เจ้านางเทพเกสร

๕.๓. เจ้าน้อยอินแสงสี ๕.๔. เจ้านางจันทวดี

๕.๕. เจ้านางศรีสุภา ๕.๖. เจ้านางดวงมาลา

๕.๗. เจ้านางประภาวดี

ชายาที่ ๖ นางศรีคำ มีบุตร–ธิดา ๗ คน ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเด็ก ๕ คน ที่อยู่เติบใหญ่มาได้รวม ๒ คน ได้แก่

๖.๑. เจ้านางแว่นแก้ว

๖.๒. เจ้านางศรีพรหมา (ภายหลังสมรสกับหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร)

ชายาที่ ๗ หม่อมบัว มีบุตร–ธิดา ๗ คน ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเด็ก ๔ คน ที่อยู่เติบใหญ่มาได้รวม ๓ คน ได้แก่

๗.๑. เจ้านางต่อมแก้ว ๗.๒. เจ้ากํ่า ๗.๓. เจ้านางเกียรทอง

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ราชการเรื่อยมาจนกระทั่งในปีพุทธศักราช ๒๓๙๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นพระยาราชวงษ์ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๓๐ เจ้าอุปราชเกิดโรคลมปัจจุบันถึงแก่อนิจกรรม จึงมีพระบรมราชานุญาตแต่งตั้งให้เจ้าราชวงศ์ว่าราชการในตำแหน่งเจ้าอุปราชเมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ร.ศ.๑๐๘ (พุทธศักราช ๒๔๓๒)

จนกระทั่งในปีพุทธศักราช ๒๔๓๔ เจ้าอนัตวรฤทธิเดช ถึงแก่พิราลัยเมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ร.ศ.๑๑๐ เวลา ๑๑ ทุ่ม กรมการเมืองน่านได้พร้อมกันทำขวดใส่ศพไว้ตามธรรมเนียม ในการนั้นเจ้าอุปราชหอหน้าและพระยาสุนทรนุรักษ์ข้าหลวงใหญ่ประจำเมือง และเจ้าราชวงศ์เสนาอำมาตย์ได้กะเกณฑ์ไพร่พลบ้านเมืองให้สร้างพระเมรุหลวงหลังใหญ่ที่ข่วงดอนไชยลุ่ม วัดหัวเวียง ต่อมาได้อัญเชิญพระบรมศพของเจ้าอนัตวรฤทธิเดชลงจากหอคำราชโรงหลวงเพื่อไปถวายพระเพลิงเมื่อวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ จุลศักราช ๑๒๕๕ (พุทธศักราช ๒๔๓๖)

ปีพุทธศักราช ๒๔๓๔ ภายหลังเสร็จจากงานพระเมรุเจ้าอนันตวรฤทธิเดชแล้ว เจ้าอุปราชหอหน้าก็เสด็จลงไปทูลเกล้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ที่กรุงเทพฯ ถวายเครื่องราชบรรณาการ ในการนั้นพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระมหากรุณาโปรดเกล้าให้แต่งตั้งเจ้าอุปราชหอหน้าเป็นเจ้านครเมืองน่าน พระราชทานนามว่า "เจ้าสุริยพงศ์ผริตเดชกุลเชษฐมหันต์ไชยนันทบุรมหาราชวงศาธิบดี เจ้านครเมืองน่าน" แล้วพระราชทานเครื่องยศ คือพานหมากคำ เครื่องในคำทั้งมวล กระโถนคำ คนโทคำ พระมหามาลาหมวกจิกคำ กับเสื้อผ้าเครื่องครัวทั้งมวล ครั้นเสร็จราชกิจแล้วก็กราบทูลลาพระมหากษัตริย์เจ้ากลับขึ้นมาเมืองน่าน

จากนั้นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้ปกครองบ้านเมืองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารี เป็นที่นิยมนับถือทั้งในหมู่เจ้านายและราษฎร อีกทั้งมีความจงรักภักดีปฏิบัติราชการด้วยความเข้มแข็งอย่างสม่ำเสมอ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการให้สถาปนาเลื่อนฐานันดรศักดิ์ขึ้นเป็นพระเจ้านครเมืองน่าน มีนามตามจาฤกในสุพรรณบัตร์ว่า "พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐ์มหันต์ ไชยนันทบุรมหาราชวงษาธิบดี สุจริตจารีราชานุภารักษ์ วิบูลยศักดิกิติไพศาล ภูบาลพิตร์ สถิตย์ ณนันทราชวงษ์ พระเจ้านครเมืองน่าน" เมื่อวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๔๖

ภาพหอพระของเจ้านครน่าน จากหนังสือนิราศเมืองหลวงพระบาง ถ่ายเมื่อครั้งจมื่นไวยวรนาถ ยกไปปราบฮ่อที่หัวเมืองพันห้าทั้งหก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๒๘

สะพานข้ามแม่น้ำเมืองน่านและวัดนอกกำแพงเมืองน่าน

จากหนังสือนิราศเมืองหลวงพระบาง ถ่ายเมื่อครั้งจมื่นไวยวรนาถยกไปปราบฮ่อที่
หัวเมืองพันห้าทั้งหก เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๒๘

ตลอดเวลาที่พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ รับราชการทรงมีผลงานด้านต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น

ด้านการทหาร

หลังการขับไล่พม่าออกจากล้านนาในราวปีพุทธศักราช ๒๓๑๗ ผู้นำท้องถิ่นล้านนาได้เข้าสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี เมืองในล้านนามีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของราชอาณาจักรสยาม ดำรงสถานะเป็นรัฐบาลท้องถิ่นโดยปกครองตามจารีตล้านนา เจ้าเมืองมีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช ช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงฟื้นฟูบ้านเมืองมีการทำสงครามเพื่อจัดระเบียบหัวเมือง กวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ เพื่อนำมาเพิ่มจำนวนประชากรเสริมความเข้มแข็งของเมือง นโยบายเก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง ของน่านเริ่มต้นในสมัยของเจ้าฟ้าอัตถวรปัญโญราวปีพุทธศักราช ๒๓๓๓ หลังจากนั้นมีการกวาดครัวจากเมืองทางตอนเหนือมาไว้ที่เมืองน่านหลายคราว

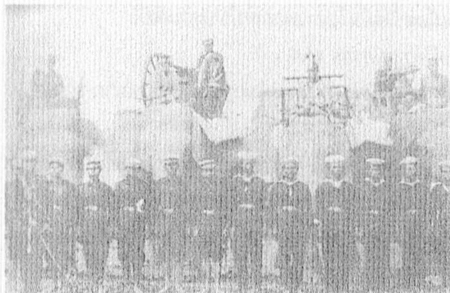
เมื่อครั้งที่พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้รับสัญญาบัตรแต่งตั้งให้เป็นเจ้าราชวงศ์ทรงได้รับความไว้วางใจจากเจ้าอนัตวรฤทธิเดชฯ ในเรื่องการศึกสงครามอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามขยายอาณาเขต หรือจัดระเบียบหัวเมืองต่าง ๆ รวมถึงการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองต่าง ๆ เข้ามาเสริมสร้างความเข้มแข็งของเมืองน่านตามหลักการเพิ่มกำลังคนเพื่อให้เมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น เช่น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ส่งกองทัพไปยังเชียงตุงเพื่อรวมเมืองเชียงตุงมาไว้ในขอบขัณฑสีมาเพื่อเป็นการป้องกันการรุกรานของพม่าและอังกฤษ ในปีพุทธศักราช ๒๓๙๕ โดยจัดทัพเป็น ๒ เส้นทาง คือ เจ้าพระยายมราชได้ยกทัพไปตั้งมั่นรวบรวมคนที่เชียงใหม่ ส่วนทัพหลักโดยกรมหลวงวงศาธิราชสนิทได้ยกมาตั้งที่น่านเพื่อแยกกันโจมตีกระหนาบเมืองเชียงตุง ในครั้งนั้นพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ทรงนำทัพเมืองน่านสมทบและตามเสด็จกรมหลวงวงศาธิราชสนิทในการศึกนี้ และได้กวาดต้อนราษฎรจากเมืองล้าเมืองพง ซึ่งในภายหลังมาตั้งที่อำเภอ ท่าวังผา อำเภอเชียงม่วน และอำเภอเชียงคำ

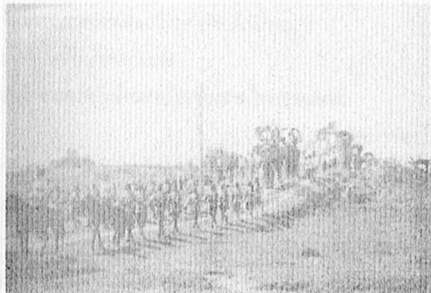
ปีพุทธศักราช ๒๓๙๘ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ขณะเป็นเจ้าราชวงศ์ ได้นำทัพไปกวาดต้อนราษฎรจากเมืองเชียงแขง ซึ่งเป็นกลุ่มเมืองที่ประกอบด้วยเมืองเล็ก ๆ หลายเมือง มีเมืองสิงเป็นศูนย์กลาง จากทำเลที่ตั้งของเมืองที่อยู่บริเวณรอยต่อของพม่า จีน และสยาม ส่งผลให้บริเวณนี้เป็นที่ต้องการของเมืองต่าง ๆ ในอดีตน่านมักได้รับการประสานจากทางกรุงเทพให้ขึ้นไปควบคุมเมืองเชียงแขงอยู่เนือง ๆ รวมถึงการกวาดต้อนราษฎรด้วย โดยราษฎรที่กวาดต้อนมาในปีพุทธศักราช ๒๓๙๘ นี้ ได้โปรดให้ตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านเชียงแขง ตำบลในเวียงอำเภอเมืองน่าน

นอกจากนี้ การที่หัวเมืองทางเหนือมีเขตแดนต่อกับพม่าและจีน ส่งผลให้เกิดการสู้รบกันอยู่บ่อยครั้งรวมถึงกองทัพฮ่อซึ่งเข้ามารุกรานแคว้นสิบสองจุไทหรือเมืองแถง และบริเวณหัวเมืองพันห้าทั้งหกซึ่งทางสยามได้เคยส่งกองทัพไปปราบปรามในปีพุทธศักราช ๒๔๑๖ และพุทธศักราช ๒๔๒๓ แต่ไม่สำเร็จจนกระทั่งในปีพุทธศักราช ๒๔๒๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทัพตามแบบการทหารสมัยใหม่ โดยแบ่งเป็น ๒ ทัพ คือทัพที่ยกขึ้นมาทางหัวเมืองเหนือมีแม่ทัพคือจมื่นไวยวรนาถ (ภายหลังคือจอมพลมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)) กับทัพที่ยกไปทางอีสานซึ่งมีกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมเป็นแม่ทัพ ซึ่งพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้ไปร่วมรบในการศึกครั้งนี้ด้วย

นอกเหนือจากการร่วมเสด็จไปทัพด้วยพระองค์เองแล้ว เมื่อคราวเกิดเหตุการณ์กลุ่มชาวเงี้ยวนำโดย

ช้างบรรทุกปืนใหญ่ของกำลังพลเกณฑ์ มณฑลพิษณุโลก
กำลังมุ่งสู่หลวงพระบางในการปราบฮ่อ สมัยรัชกาลที่ ๕
ภาพจากหนังสือ การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ขบวนเสด็จจอมพลพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศีสุร
เดช เข้าเมืองน่าน เมื่อคราวเสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพ
พุทธศักราช ๒๔๔๗
ภาพจากหนังสือ การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พะกาหม่อง สล่าโปชัยนำกำลังเข้ายึดสถานที่ราชการในเมืองแพร่รวมถึงจับและสังหารข้าราชการจากสยามเป็นจำนวนมากเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๔๕ พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้มอบหมายให้เจ้าน้อยบุญยกนำกำลังไปร่วมปราบปรามกบฏเงี้ยวในครั้งนี้ โดยได้มีการยิงต่อสู้กันที่อำเภอปง จังหวัดพะเยา และสามารถจับกุมกลุ่มกบฏได้

นอกจากการทำศึกสงครามแล้วพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ยังทรงเป็นผู้สนับสนุนการจัดตั้งกองทหารในเมืองน่าน โดยประทานที่ดินซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของคุ้มแก้วหอคำเวียงเหนือเป็นที่ตั้งของกองทหารแบบสมัยใหม่ โดยปัจจุบัน คือ บริเวณค่ายสุริยพงษ์

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ
พระเจ้านครน่าน
ขณะอายุ ๘๔ ปี

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ (สุริย ณ น่าน) สวมชฎาในฐานะเจ้าประเทศราช
ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือกและปฐมจุลจอมเกล้า
ถ่ายเมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๔๖ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
วันที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรับพระราชทานชฎาเครื่องยศในฐานะพระเจ้าผู้ครองนคร
และรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์ช้างเผือกและปฐมจุลจอมเกล้า
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ด้านการปกครอง

โครงสร้างการปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือแต่เดิมมีคล้ายกันคือ อำนาจในการปกครองเป็นของเจ้าผู้ครองเมือง โดยมีผู้ช่วยอีก ๔ ตำแหน่งคือ เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และเจ้าบุรีรัตน์ รวมเรียกว่าเจ้าขัน ๕ ใบ ต่อมามีการแต่งตั้งเพิ่มเติม ดังนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งขึ้นอีก ๓ ตำแหน่ง คือ เจ้าราชภาคิไนย เจ้าอุตรการโกศล เจ้าไชยสงคราม

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเพิ่มอีก ๓ ตำแหน่ง คือ

เจ้าราชภาติกวงศ์ เจ้าราชสัมพันธวงศ์ เจ้าสุริยวงศ์

ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๘ โปรดเกล้าให้แต่งตั้งเพิ่มอีก ๖ ตำแหน่งคือ

เจ้าทักษิณนิเกตน์ เจ้านิเวศอุดร เจ้าประพันธพงษ์

เจ้าวรญาติ เจ้าราชญาติ เจ้าไชยวรเชษฐ์

โดยมีเค้าสนามหลวงทำหน้าที่เป็นคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการปฏิรูปการปกครองเพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง เนื่องจากก่อนการปฏิรูปนั้นอำนาจรัฐกระจายอยู่ทั้งในกลุ่มขุนนางในส่วนกลางและเจ้าเมืองของหัวเมืองประเทศราชต่างๆ ส่งผลให้ขาดเอกภาพในการปกครอง ประกอบกับชาติตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทในพื้นที่ โดยการปฏิรูปนี้เป็นในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากการส่งข้าหลวงเข้ามาประจำการเพื่อชำระคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๒๗ โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ดำรงตำแหน่งข้าหลวงพิเศษจัดการปฏิรูปการปกครอง โดยรวมหัวเมืองฝ่ายเหนือเข้าเป็นมณฑลลาวเฉียง และวางรากฐานในด้านการแก้ปัญหาชายแดน การปกครอง การเก็บภาษีอากร การป่าไม้ โดยเริ่มจากหัวเมืองทางด้านตะวันตก ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เมืองยวม และแม่ฮ่องสอน ส่วนเมืองแพร่และน่าน ปฏิรูปการปกครองช้ากว่าโดยเริ่มในราวปีพุทธศักราช ๒๔๓๖

ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๗ มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นเริ่มจากหัวเมืองชั้นในแล้วขยายออกสู่หัวเมืองประเทศราช โดยแต่ละมณฑลมีข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลเป็นตำแหน่งสูงสุด ส่วนการบริหารราชการระดับเมืองเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารเรียกว่าเค้าสนามหลวง ประกอบด้วยเจ้าผู้ครองนคร ข้าหลวงประจำนครและข้าหลวงผู้ช่วย ต่อมาภายหลังจึงเริ่มจัดข้าราชการจากส่วนกลางเข้าดำรงตำแหน่งกรมการเมืองต่างๆ

การจัดการปกครองในน่านเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในปีพุทธศักราช ๒๔๓๙ โดยพระยาสุนทรนุรักษ์ข้าหลวงที่สองประจำเมืองน่านกับเจ้าผู้ครองนครน่าน และเจ้านายบุตรหลายได้ร่วมกันจัดเสนา ๖ ตำแหน่งขึ้นเป็นครั้งแรกโดยในระยะแรกเป็นการทดลองราชการไปก่อน ปิแอร์ โอร์ต ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายชาวเบลเยียมได้บันทึกการเดินทางไปน่านในปลายเดือนตุลาคม ๒๔๔๐ ว่า ข้าหลวงจากส่วนกลางที่เมืองน่านในขณะนั้นคือจมื่นมหาดเล็ก (เรือง ภูมิรัตน์) กล่าวถึงระบบการปกครองซึ่งมีเจ้านายเมืองน่านแบ่งหน้าที่รับผิดชอบไว้คือ

เจ้านครเมืองน่าน (คือเจ้าสุริยวงศ์หรือเจ้าสุริยพงษ์)รับผิดชอบ กรมวัง

เจ้าอุปราช รับผิดชอบ เรื่องศาลสถิตยุติธรรม

เจ้าราชวงศ์ รับผิดชอบ กรมมหาดไทย

เจ้าราชบุตร รับผิดชอบ กรมทหาร

เจ้าน้อยบุรงค์ รับผิดชอบ กรมนา

เจ้าน่านสุทธิสาร รับผิดชอบ กรมคลัง

โดยในแต่ละกรมมีศาลของตนเอง ศาลสถิตยุติธรรมทำหน้าที่เป็นศาลอาญา มีศาลอุทธรณ์อยู่ภายใต้เจ้านครเมืองน่าน

การจัดการปกครองภายในเมืองน่านเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับสถานการณ์ทางการเมืองของหัวเมืองฝ่ายเหนือเมืองอื่นๆ ทั้งนี้เพราะเจ้านครเมืองน่านสามารถควบคุมอำนาจของตนได้อย่างมั่นคงอีกทั้งมีความจงรักภักดีต่อรัฐบาลกลาง ดังเห็นได้จากความต้องการของเจ้านครเมืองน่านที่ต้องการให้ข้าหลวงใหญ่เร่งจัดการปกครองในเมืองน่านให้เป็นแบบเดียวกับเชียงใหม่

ด้านการพัฒนาเมือง

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยมีการพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่างๆ อย่างมากเพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมกับชาติตะวันตก สำหรับเมืองน่านนั้นพระเจ้า สุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้ส่งเสริมให้มีการสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ขึ้นอย่างมากมายเพื่อให้รับกับการพัฒนาเมือง

ในด้านการคมนาคม ได้โปรดให้มีการสร้างถนนและสะพานขึ้นหลายแห่ง ได้แก่ ถนนสุริยพงษ์ ถนนมหาพรหม ถนนอริยวงศ์ ถนน ผากอง ถนนสุริยวงศ์ ถนนเจ้าฟ้า รวมถึงโปรดให้สร้างสะพานข้ามลำน้ำสมุนและสะพานข้ามแม่น้ำสาที่อำเภอเวียงสา

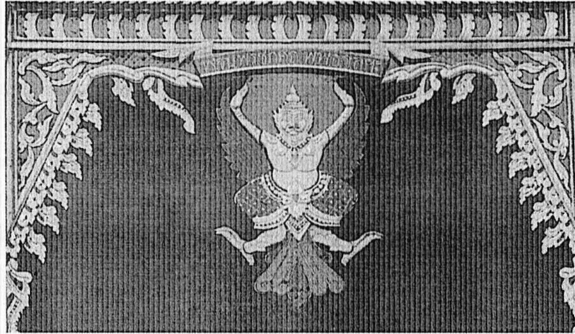
ด้านการไปรษณีย์ ได้โปรดให้สร้างที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข บริเวณที่ดินที่เคยประทานให้เจ้านายบุตรหลาน และยังคงใช้เป็นทำการไปรษณีย์มาจนถึงปัจจุบัน

ด้านเศรษฐกิจ ได้โปรดให้สร้างตลาดขึ้นที่บริเวณใกล้ประตูน้ำเข้มและใช้งานต่อเนื่องกันมาจนกระทั่งในปัจจุบันคือบริเวณตลาดราชพัสดุ

ด้านสาธารณสุขพระองค์ได้บริจาคเงินเพื่อสนับสนุนกิจการโรงพยาบาลของศูนย์มิชชันน่านในขณะนั้น อีกทั้งยังโปรดให้มิชชันนารีรักษาอาการประชวรของพระองค์ ในภายหลังเจ้าราชวงศ์สิทธิสารได้สร้างโอสถสภาขึ้นเพื่ออุทิศพระกุศลถวายพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ และได้เป็นที่ทำการสาธารณสุขอำเภอเมืองน่านในเวลาต่อมา

ที่ทำการไปรษณีย์ในปัจจุบัน

จารึกที่หน้าบันของหอไตรวัดพระธาตุช้างค้ำ ความว่า
"พ.จ.น.พ.ร.ช.ก.ศ.ถ.พ.พ.ธ.จ.ลฯ"
แปลความได้ว่า "พระเจ้าน่านพระราชกุศลถวายพระพุทธเจ้าหลวง"

ด้านศาสนา

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ทรงสนับสนุนการพระศาสนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะในชีวิตประจำวันหรือการซ่อมสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุต่างๆ ข้อมูลจากบันทึกของเจ้าขันคำ สายใจ (ณ น่าน) กล่าวถึงกิจวัตรประจำวันภายในหอคำในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ว่า

"เมื่อพระเจ้าน่านยังมีชีวิตอยู่ ข้าพเจ้าจำได้บ้าง เมื่อเวลาตอนเช้าจะได้ยินเสียงกลองดังขึ้นทุกวัน พอวิ่งไปดูพบว่ามีพระเป็นเส้นเดินเป็นแถวขึ้นบรรไดทางทิศเหนือ แล้วพระเจ้าลูกหลานพากับใส่บาทพระรวมทั้งแม่และข้าพเจ้าด้วยทุกวันๆ ไม่ได้ขาดใส่บาทพระ พระเดินแถวขึ้นบรรไดข้างเหนือแล้วเดินแถวลงบรรไดด้านใต้....................ส่วนพระเจ้าน่านก็นั่งเก้าอี้รอพอพระขึ้นมาหลานคนไดคนหนึ่งก็ได้ ต้องแบ่งข้าวใส่ขันใบพอสมควรแล้วถือขึ้น ข้าวอยู่ข้างพระเจ้าจนพระกลับหมดแล้วก็ช่วยกันเอาแขนพระเจ้าคนละข้างเข้ามาในหอคำ......"

นอกจากนี้ยังโปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์ ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หลายแห่ง เช่น

พุทธศักราช ๒๔๔๙ วัดพระธาตุเขาน้อย

ซ่อมพระธาตุแช่แห้ง สร้างใบเสมาล้อมองค์พระธาตุ

สร้างวิหารหลวง รูปสิงห์ วิหารพระเจ้าทันใจ ศาลาบาตร พญานาค

และถนนทางขึ้นพระธาตุ

พุทธศักราช ๒๔๕๐ สร้างวิหารพระพุทธไสยาสน์

พุทธศักราช ๒๔๕๑ สร้างพระธาตุแช่แห้งน้อย (พระธาตุตะโก้ง)

ศาสนสถานภายในวัดพระธาตุแช่แห้ง ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ

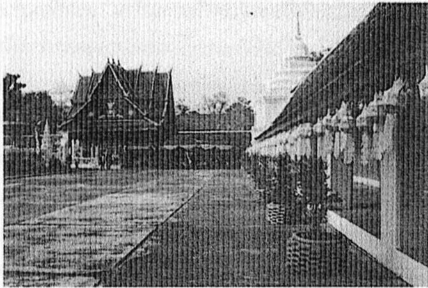
พุทธศักราช ๒๔๕๒ สร้างเจดีย์บริเวณวิหารพระพุทธไสยาสน์

พุทธศักราช ๒๔๕๓ สร้างอุโบสถวัดพระธาตุแช่แห้ง

สร้างหอพระไตรปิฎกวัดพระธาตุช้างค้ำ

เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมีจารึกที่หน้าบันความว่า "พ.จ.น.พ.ร.ช.ก.ศ.ถ.พ.พ.ธ.จ.ลฯ" ซึ่งแปลความได้ว่า"พระเจ้าน่านพระราชกุศล ถวายพระพุทธเจ้าหลวง"

พุทธศักราช ๒๔๕๕ สร้างเจดีย์ด้านหลังอุโบสถวัดพระธาตุแช่แห้ง
สร้างวิหารวัดสวนหอม

พุทธศักราช ๒๔๕๗ ซ่อมแซมหัวนาควัดพระธาตุแช่แห้งและสร้างสระน้ำ
ปฏิสังขรณ์เจดีย์วัดสวนตาล

นอกจากนี้ยังได้สร้างธรรมมาสน์เอกวัดเจดีย์ วัดดู่ใต้ วัดดอนมูล วัดท่าล้อ และปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอื่นอีกเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตามพระองค์ก็มิได้ปิดกั้นการเผยแผ่ศาสนาของคณะมิชชันนารีซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาและตั้งศูนย์มิชชันขึ้นที่น่าน แต่ยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ดังปรากฏในบันทึกของมิชชันนารีว่า ในพิธีสรงน้ำพระศพของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ นั้นกลุ่มคริสเตียนได้มีส่วนร่วมในการร้องเพลงสวดเพื่อเป็นเกียรติในพิธีด้วย

ด้านการศึกษา

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ มีส่วนในการส่งเสริมการศึกษาอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเมืองในเวลาต่อมา โดยได้ส่งเจ้านายบุตรหลานเข้าไปรับศึกษาวิชาการสมัยใหม่ที่กรุงเทพฯ ทั้งในด้านวิชาสามัญและวิชาการทหาร รวมถึงการส่งภิกษุ สามเณร ไปศึกษาวิชาการศาสนาและปริยัติธรรมที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ในปีพุทธศักราช ๒๔๕๐ โปรดให้สร้างโรงเรียนสอนหนังสือไทยขึ้นที่บริเวณวัดพระธาตุช้างค้ำ ใช้ชื่อว่าโรงเรียนสุริยานุเคราะห์ ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศรีสวัสดิ์วิทยาคาร

นอกจากนี้ยังโปรดให้แสนหลวงราชสมภารชำระและเรียบเรียงพงศาวดารเรื่อง“ราชวงษ์ปกรณ์พงศาวดารเมืองน่าน” ซึ่งเป็นเอกสารที่มีความสำคัญและมีประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองน่าน

เมืองน่านในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ จากบันทึกชาวต่างชาติ

ในสมัยเจ้าอนัตวรฤทธิเดชฯ เริ่มมีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามายังดินแดนล้านนาและได้เดินทางมายังเมืองน่าน ทั้งเพื่อการเผยแผ่ศาสนา การสำรวจพื้นที่ การค้าขาย รวมถึงเจ้าหน้าที่ทางการทูตต่างๆ โดยบางส่วนได้มีการบันทึกเรื่องราวและสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นไว้ด้วย

บันทึกของเฮอร์เบิร์ท วาริงตัน สมิธ อดีตอธิบดีกรมราชโลหกิจและภูมิวิทยา ซึ่งเดินทางสำรวจสภาพภูมิศาสตร์และธรณีวิทยา และได้เดินทางมาสำรวจพื้นที่แถบเมืองน่านเมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๓๖ ซึ่งเป็นช่วงต้นสมัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชฯ ได้บรรยายถึงสภาพของเมืองน่านในหนังสือ “บันทึกการเดินทางสู่แม่น้ำโขงตอนบน ประเทศสยาม” ว่า

“.......มีตลาดเช้าอยู่ภายในกำแพงเมืองตรงบริเวณลานโล่งที่เป็นสนามหรือลานบ้าน แวดล้อมด้วยวัดทั้งสามด้าน ส่วนทางทิศตะวันตกเป็นวังซึ่งมีรูปทรงเป็นเรือนหลังใหญ่ไม่มีลักษณะโดดเด่นสะดุดตามากนัก บรรดาแม่ค้าล้วนนั่งก้มอยู่กับพื้นเรียงกันเป็นแถว มีตะกร้าใส่สินค้าตั้งไว้ข้างหน้า เหมือนกับที่หลวงพระบางและตลาดทุกๆ แห่งที่จะพบเห็นได้ในดินแดนส่วนนี้ของคาบสมุทร สินค้าที่นำมาขายมีปริมาณเพียงเล็กน้อย ได้แก่ผลไม้ ขนมกรอบ ขนมหวานที่ทำด้วยแป้ง ยาสูบที่มวนเรียบร้อยแล้วและดอกไม้ มีเสียงพูดคุยและหัวเราะกันเบาๆ ในหมู่แม่ค้าซึ่งเป็นทัศนียภาพที่น่าดู....... ครั้งหนึ่งตัวเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบอยู่นี้ ล้วนมีสภาพเป็นทุ่งนาชนบท บ้านเรือนตั้งอยู่ในดงหมากดงมะพร้าว และมีช้างม้วนงวงอยู่ท่ามกลางฝูงไก่ มีถนนสภาพดีหลายสายทอดแนวอยู่ตรงมุมขวาต่อไปยังถนนสายอื่น แต่ทุกถนนล้วนมีสภาพเงียบเหงาและมืดมนคล้ายถนนในท้องถิ่นชนบทอื่นๆ ธุระสำคัญๆ ดูเหมือนจะอยู่นอกตัวเมือง มีหมู่บ้านตั้งเรียงรายอยู่ทุกด้าน โดยเฉพาะตามแนวถนนไปทางเหนือผ่านเมืองเก่าที่อยู่ห่างไปประมาณหนึ่งไมล์ในทิศทางเดียวกัน ซึ่งยังมีเพนียดสภาพแข็งแรงดีเหลืออยู่ และมีคูน้ำลึกๆ แห่งหนึ่งกับกำแพงเมืองขนาดใหญ่โตอยู่ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ แต่ถูกไม้เลื้อยขึ้นปกคลุมรกร้างหมดแล้ว......”

ส่วนในหนังสือ “ห้าปีในสยาม” เฮอร์เบิร์ท วาริงตัน สมิธ ได้กล่าวถึงเมืองน่านว่า

“.....บริเวณร้านค้าที่มีอยู่เพียงบริเวณเดียวของเมืองน่านตั้งอยู่บนเส้นทางหลักทางด้านทิศเหนือและมุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือของกำแพงเมือง ซึ่งทั้งหมดเป็นร้านของชาวพม่าที่อยู่ใต้บังคับบัญชาของอังกฤษ เส้นด้ายและผ้าทอชิ้นที่ขายกันอยู่ก็มาจากโรงงานของชาวอังกฤษทั้งหมดแต่ไม่ได้ใส่ใจในเรื่องคุณภาพกันสักนิด....................จำนวนประชากรในตัวเมืองน่านไม่น่าจะเกิน ๑๐,๐๐๐ คน รวมถึงที่อยู่ในตัวเมืองเก่าทางทิศเหนือและชานเมืองตามริมแม่น้ำ และอาศัยอยู่โดยรอบที่ราบลุ่มแม่น้ำอีกประมาณ ๖๐,๐๐๐ คน ....

ทัศนียภาพภายในกำแพงเมืองยังแลดูเป็นชนบทอยู่มาก บ้านเรือนตั้งอยู่ท่ามกลางป่ามะพร้าวและดงกล้วย มีช้างม้าและสัตว์ปีกอย่างนก เป็ด ไก่ อยู่ทั่วๆ ไป มีซอกซอยรกครึ้มอยู่ทางโน้นบ้างทางนี้บ้าง ตรงส่วนกลางมีพื้นที่ขนาดกว้างใหญ่ พร้อมด้วยสนามหรือสถานที่ราชการ ที่พำนักของผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดและวัดสำคัญๆ หลายแห่ง........"

บันทึกของ Mrs.Johnson Curtis ผู้สอนศาสนาชาวอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนฝ่ายเหนือ (Northern Presbyterian Board) ซึ่งเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ทางภาคเหนือของไทยระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๓๘ -๒๔๔๒ กล่าวถึงเมืองน่านว่า

"เมืองน่านอยู่ห่างจากเมืองแพร่ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ และมีอาณาเขตติดต่อกับเขตแดนที่ฝรั่งเศสเพิ่งจะได้มาใหม่ เมืองนี้มีเครื่องแสดงถึงความมั่งคั่งสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัดอยู่มากมายและเหล่าผู้ปกครองแสดงความสนใจในเรื่องความผาสุกของพลเมืองมากกว่าที่พบเห็นกันตามปกติ......."

จากบันทึกเรื่องราวการเดินทางเยี่ยมหัวเมืองเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ของปิแอร์ โอร์ต ผู้ช่วยที่ปรึกษากฎหมายชาวเบลเยี่ยม ซึ่งเดินทางมาถึงเมืองน่านในปลายเดือนตุลาคม–พฤศจิกายน ๒๔๔๐ บันทึกถึงเจ้าหลวงเมืองน่านว่า

"๔ พฤศจิกายน ๒๔๔๐

......ข้าพเจ้าลืมบันทึกเรื่องที่เจ้าหลวงเมืองน่านพร้อมกับเจ้าอุปราชและเจ้าราชวงศ์มาเยี่ยมข้าพเจ้าเมื่อวานซืน เจ้าหลวงเป็นเจ้าลาวที่มีลักษณะดี มีใบหน้าที่แสดงปัญญาอันฉลาด ศีรษะขาว บอกข้าพเจ้าว่ากำลังจะเดินทางไปบางกอกในเร็ววันนี้ เพื่อร่วมพิธีเฉลิมฉลองการเสด็จกลับจากยุโรปสู่บางกอกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...

๖ พฤศจิกายน ๒๔๔๐

.......วันนี้เจ้าหลวงออกเดินทางไปบางกอก ข้าพเจ้าไปส่งเจ้าหลวง มีผู้คนพากันไปส่งจำนวนมากเป็นการคึกคัก เห็นได้ชัดว่าเจ้าหลวงเป็นผู้ที่ได้รับความนับถือและนิยมชมชอบจากบุคคลต่างๆ ทั้งบรรดาชาวต่างชาติก็ยกย่องว่าเป็นผู้น่าเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง เจ้าหลวงและเจ้าราชวงศ์ดูเป็นผู้มีสติปัญญาและเป็นคนดี สำหรับเจ้าอุปราชนั้นแม้จะไม่สู้มีสติปัญญาเท่ากับเจ้าทั้งสองที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็เป็นคนดี ทั้งสามเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนอันเป็นคุณลักษณะซึ่งหาได้ยากในบรรดาเจ้าหัวเมืองลาว ....."

เรื่องราชวงษปกรณ์

พงษาวดารลานนาไทย

พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครเมืองน่าน

ให้นายหลวงราชสมภาร แต่งไว้

ตอนที่ ๑

อารัมภกถา

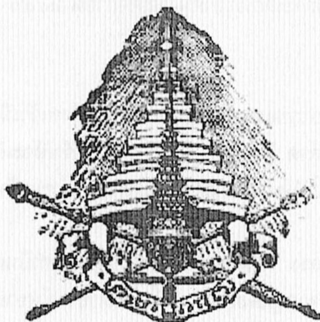
ตอนที่ ๒

ว่าด้วยสักยวงษ์

ราชกิจจานุเบกษาประกาศตั้งพระเจ้านครเมืองน่าน

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๑๒๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๐ น่า ๖๑๐

หีบหมากไม้แก่นหุ้มทองคำ ตลับยา ๑ กากระบอกทองคำ ๑ กระบี่ฝักทองคำศีร์พระนาค ตะบอง ๑ เสื้อเยียรบับ ๑ เสื้อ ผ้านุ่งเยียรบับ ๑ ผ้านุ่งเชิงทอง ๑ เงินงบหวัด ๑ แล้วพระราชทานพระบรมราชโองการ แลพระราชทานพรแก่พระเจ้านครเมืองน่าน แล้วเสด็จขึ้น พระบรมวงษานุวงษ์ แลพระเจ้านครเมืองน่าน ข้าราชการกราบถวายบังคมลาออกมา ฯ

ประกาศตั้งพระเจ้านครเมืองน่าน

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๔๖ พรรษา ปัตยุบันกาลจันทรคตินิยม สสะสังวัจฉระ กติกมาศ กาฬปักษ์ จตุตถีดิถีพุฒวาร สุริยคติกาล รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ พฤศจิกายนมาศ ยัฏฐารสมมาสาหคุณพิเศษ บริเฉทกาลกำหนด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงศ์ วรุตมพงศบริพัตร วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะหณี จักรีบรมนารถ มหามกุฎราชวรางกูร สุจริตมูลสุสาธิต อรรคอุกฤษฐไพบูลย์ บูรพาดุลย์กฤษฎาภินิหาร สุภาธิการรังสฤษดิ์ ธัญญลักษณวิจิตร โสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประณต บาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมาล ทิพยเทพาวตาร ไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ วิสิฐศักดิสมญาพินิตประชานารถ เปรมกระมลขัติยราชประยูร มูลมุขมาตยาภิรมย์ อุดมเดชาธิการ บริบูรณคุณสารสยามาทินคร วรุตเมกราชดิลก มหาปริวารนายก อนันตมหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษศิรินทร อเนกชนนิกรสโมสรสมมต ประสิทธิวรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปดลเศวตฉัตราดิฉัตร ศิริรัตโนปลักษณมหา บรมราชาภิเศกาภิสิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์ มหาสรบดินทรมหาธรรมราชาธิราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิอรรคนเรศราธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิบดินทร์ ปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

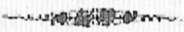
ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้านครเมืองน่าน ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณมาช้านาน แลได้เคยไปราชการทัพศึก มีบำเหน็จความชอบมาแต่ยังเปนตำแหน่งเจ้าราชวงษ์ในนครเมืองน่าน ครั้นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งให้เปนเจ้าผู้ครองนครเมืองน่าน ก็ดูแลรักษาราชการบ้านเมือง ต่างพระเนตรพระกรรณโดยซื่อสัตย์สุจริต มีความโอบอ้อมอารี เปนที่นิยมนับถือของเจ้านายท้าวพระยา แลไพร่บ้านพลเมืองทั่วไปเปนอันมาก ทั้งมีความสวามิภักดิ์ต่อราชการเปนนิตย์ แม้นี้ราชการสำคัญ

เกิดขึ้นข้างฝ่ายเหนือคราวใด เจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช ก็ได้พร้อมใจกับเจ้านายบุตร์หลานช่วยราชการโดยแขงแรงทุกคราวมา จนเมื่อเกิดเหตุผู้ร้ายเงี้ยวพวกจลาจลขึ้นในมณฑลพายัพ เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๑ นี้ เจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช ก็ได้สั่งเจ้านายบุตร์หลานแลท้าวพระยาไพร่พลนครเมืองน่านช่วยปราบปรามผู้ร้าย แลเปนกำลังจัดเสบียงอาหารพาหนะส่งกองทหารให้ราชการเปนที่พอพระราชหฤทัยเปนอันมาก

อนึ่ง เจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทโดยจะเพาะ แม้อยู่เมืองไกล ก็มิได้คิดแก่ความลำบาก อุตส่าห์ลงมาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเนือง ๆ ยิ่งกว่าเจ้านครเมืองน่านแต่ก่อน ๆ มา เปนเหตุให้ทรงพระกรุณาสนิทชิดชอบพระราชอัธยาศรัยเปนอันมาก

ทรงพระราชดำริห์ว่า นครเมืองน่านก็เปนนครใหญ่อันหนึ่งในหัวเมืองประเทศราชขึ้นขอบขัณฑสีมา เจ้านายที่ปกครองนครเมืองน่านต่างพระเนตร์พระกรรณ์สืบตระกูลวงษ์ต่อ ๆ กันมา ยังหาได้มีเจ้าคนใดได้เคยรับพระราชทานเกียรติยศเปนพระเจ้าประเทศราชไม่ แต่บัดนี้ เจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช ก็เจริญชนม์ไวยยิ่งกว่าบรรดาเจ้าประเทศราชทั้งปวง ทั้งมีอัธยาศรัยเปนสัตย์ซื่อธรรมมั่นคง จงรักภักดีต่อใต้ฝ่าลอองธุลีพระบาทเนืองนิจ แลมีความชอบความดีมาในราชการเปนอันมาก สมควรจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมยกย่องอิศริยยศเจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ให้เปนเกียรติยศแก่นครเมืองน่านแลตระกูลวงษ์สืบไปได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนยศถาบันดาศักดิ์เจ้านครเมืองน่าน ขึ้นเปนพระเจ้านครเมืองน่าน มีนามตามจาฤกในสุพรรณบัตร์ว่า พระเจ้าสุริยพงษ์ ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ ไชยนันทบุรมหาราชวงษาธิบดี สุจริตจารีราชานุรักษ์ วิบุลยศักดิกิติไพศาล ภูบาลบพิตร์ สถิตย์ณนันทราชวงษ์ พระเจ้านครเมืองน่าน ให้ปกครองเจ้านายบุตร์หลานแลท้าวพระยาข้าราชการราษฎรในเมืองน่านแลเมืองขึ้นทั้งปวง ให้ปรากฎเกียรติยศเดชานุภาพสืบไป ขอจงเจริญชนมายุพรรณสุขพลปฏิภาณคุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลทุกประการ ปกป้องพระราชอาณาเขตร์ขัณฑสีมา โดยความซื่อตรงต่อกรุงเทพมหานคร ดำรงอยู่ยืนยาวสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

กรมทหารมหาดเล็ก

มีการรื่นเริงเนื่องในการเฉลิมฉัตร์รัชพรรษา

ด้วยในสมัยมงคลการพระราชพิธีเฉลิมฉัตร์รัชพรรษาในรัตนโกสินทรศก ๑๒๒ นี้ กรมทหารมหาดเล็กได้มีการรื่นเริงเปนส่วนของกรมทหารมหาดเล็ก เนื่องในการพระราชพิธีนี้ด้วย ในกำหนดวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน แลได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีการ แลจะได้เสด็จพระราชดำเนินไปในการรื่นเริงนี้ด้วย

ครั้นถึงวันกำหนด เวลายามค่ำเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องครึ่งยศทหารขาว ทรงประดับเครื่องราชอิศริยาภรณ์ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งแต่พระบรมมหา

ราชกิจจานุเบกษาแจ้งข่าวการพิราลัยของพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช

เล่ม ๓๕ น่า ๗๒ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๖๑

[illegible]

พระยารณชัยชาญยุทธ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลร้อยเอ็จ ๑ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ๑ กราบถวายบังคมลากลับไปรับราชการตามตำแหน่ง ฯ

บอกแก้

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๕ ตอนที่ ๑ ออกวันที่ ๗ เมษายน ๒๔๖๑ แผนกกฤษฎีกา น่า ๘ บรรทัด ๕ ความว่า "ผู้ตรวจที่จะห้ามจัดตอนข้อความนั้น" คำว่า ตอน เปนคำผิด ขอแก้เปน ทอน และ น่า ๑๕ ในประกาศกรมมหาดเล็กฉบับ ๒ น.ร.ม. พร้อม นามสกุลยังตกอยู่ ขอแก้เปน น.ร.ม. พร้อม ธรรมรมย์

ข่าวพิราไลย

มหาอำมาตย์เอก พระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช กุลเชษฐมหันต์ไชย นันทบุรมหาราชวงษาธิบดี สุจริตจิรราชานุภาวรักษ วิบุลยศักดิกิติไพศาลภูบาลบพิตร ขัตติยนเรนทรราชวงษ์ (สุริยะ, ณน่าน) พระเจ้าผู้ครองนครน่าน ป.จ., ม.ส.ม., จ.ช., ร.จ.พ. เปนบุตรเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน เกิดเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พระพุทธศักราช ๒๓๗๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนพระยาราชวงษ พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนที่เจ้าอุปราช

วันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๖๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๕ น่า ๗๓

นครน่าน พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเปนเจ้าสุริยพงษผริตเดช เจ้าผู้ครองนครน่าน พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานสุพรรณบัฏ เปนพระเจ้าสุริยพงษผริตเดช พระเจ้าผู้ครองนครน่าน

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ พระเจ้าสุริยพงษผริตเดช ป่วยเปนโรคชรา อาการทรงบ้างทรุดบ้างเสมอมา จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ อาการมากขึ้น แพทย์หลวงแลแพทย์เชลยศักดิ์ประกอบยารักษาโดยเต็มกำลัง อาการหาคลายไม่ ถึงวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เวลา ๔ นาฬิกาก่อนเที่ยง พระเจ้าสุริยพงษผริตเดช ถึงแก่พิลาไลย อายุได้ ๘๙ ปี

ข่าวอนิจกรรม

อำมาตย์เอก พระยารักษาสมบัติ (เหศ วิจิตรานนท์ เปรียญ) ท.จ., ม.ม., ท.ช., ร.จ.พ. กระทรวงการต่างประเทศ อายุ ๖๓ ปี ป่วยเปนวรรณโรค ถึงอนิจกรรมวันที่ ๘ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

พระราชทานเพลิงศพ

วันที่ ๑ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

พระราชทานเพลิงศพ รองอำมาตย์โท ขุนอาภรณ์พิทักษ์ (อ่อน อุทกานนท์) ที่วัดจักรวรรดิราชาวาส พระราชทานเงิน ๕๐๐ สตางค์ ผ้าขาวพับ ๑

วันที่ ๘ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

พระราชทานเพลิงศพ พระราชธนพิทักษ์ (ดิษฐ์ ธนประดิษฐ์) ที่

บรรณานุกรม

-คณะกรรมการจัดทำหนังสือ "พระเจ้านครเมืองน่าน" กรุงเทพฯ : บริษัท เอบอยซ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

-โดม ไกรปกรณ์,ดร. "มณฑลเทศาภิบาล" ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑, สถาบันพระปกเกล้า
: web site : http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=มณฑลเทศาภิบาล

-บุญยเกียรติ การะเวกพันธุ์และคณะ "หัวเมืองฝ่ายเหนือ" ๒๓ มีนาคม ๒๕๖๑, สถาบันพระปกเกล้า
: web site : http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=หัวเมืองฝ่ายเหนือ

-ประสิทธิ์ พงศ์อุดม "นันทบุรีศรีนครน่าน ประวัติศาสตร์ สังคมและคริสต์ศาสนา" : ฝ่ายประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย, ค.ศ.๑๙๙๖.

-พิษณุ จันทร์วิทัน "ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง" กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๔๖.

-ยุทธการทหารบก,กรม "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" กรุงเทพฯ : หจก.อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๘.

-ศิลปากร,กรม "ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม" กรุงเทพฯ : บริษัทอาทิตย์ คอมมูนิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.

-ศิลปากร,กรม "นิราศเมืองหลวงพระบาง" กรุงเทพฯ : หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๔๘.

-ศิลปากร,กรม "บันทึกการเดินทางสู่แม่น้ำโขงตอนบนประเทศสยาม" กรุงเทพฯ
: บริษัทอาทิตย์ โพรดักส์กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๔.

-ศิลปากร,กรม "ภูมิหลังเมืองน่าน" : บุปผาชน, ๒๕๔๙.

-ศิลปากร,กรม "ห้าปีในสยาม" กรุงเทพฯ : บริษัทอาทิตย์ โพรดักส์กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๔๔.

-สรัสวดี อ๋องสกุล "ประวัติศาสตร์ล้านนา" กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๒.

-สำราญ จรุงจิตประชารมณ์ "ทำเนียบต้นวงศ์ตระกูล ณ น่าน", ๒๕๓๘.